

2. Голод Р. Натуралістичний експеримент Франка: випадковість чи закономірність? // Іван Франко – письменник мислитель громадянин: Матеріали міжнарод. наук. конф. – Львів, 1998.
3. Денисюк І. Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст. – Львів, 1999.
4. Кир'янчук Б. Проблема герменевтики новели Івана Франка “Сойчине крило” // Франкознавчі студії: Зб. наукових праць. – Дрогобич, 2001. – Вип. 1.
5. Краткая литературная энциклопедия. – Москва, 1968. – Т. 5.
6. Кухаренко В. Внутрішнє мовлення // Інтерпретація тексту. – Вінниця, 2004.
7. Легкий М. На шляху до модернізму (Іван Франко в пошуках нової комунікації) // Вісник Львівського університету: серія філологічна. – Львів, 2004. – Вип. 35.
8. Ткачук О. Наратологічний словник. – Тернопіль, 2002.
9. Хорунжий С. Коментарій // Джойс Дж. Улісс. – СПб., 2001.
10. Франко І. Зібр. творів: У 50 томах. – К., 1976–1986.
11. Шмид В. Нарратологія. – Москва, 2003.
12. Dedurina O. Stream of consciousness technique in Virginia Woolf's “Kew Gardens” and Katherine Mansfield's “The Garden-party” // <http://www.holycross.edu/departments/english/preynold/kaquirk/freud.htm>.
13. Stefan D. Der innere Monolog in Hermann Brochs Roman “Der Tod des Vergil”. – Mainz, 1957.

Валентина Соболев (Варшава, Польща)

Іван Франко – дослідник давньої української літератури

До проблеми “Франко і давня українська література” науковці [9] зверталися неодноразово [11], [12], [8], [14], [18] і мало не хрестоматійними стали рядки про те, що “ми не повинні забувати, що й перед Котляревським у нас було письменство і були писателі, було духовне життя...” [22: т. 38: 7], та все ж проблема “Іван Франко – дослідник давньої української літератури” не втратила своєї гостроти й актуальності. Може видатися парадоксальним, що навіть знані медієвісти не поспішають її піднімати. Так, В. Шевчук зізнається, що І. Франко залишається для нього однією із “заборонених” для себе тем, бо ж біля імені його, пише він, “я зупинився з особливим пошанівком, навіть острахом. Це криниця така глибока, такої чистої, живої води, що волієш більше пити з неї, аніж доливати туди власної водиці” [23: 14].

З іменем І. Франка пов'язуємо становлення української національно заангажованої науки. Проте й досі залишаються недрукованими його праці, котрі стоять біля самих її джерел: до жодного багатотомного видання І. Франка не увійшла його праця “Двоязичність і дволичність”, у якій автор показує першорядне значення рідної мови в долі людини, надто людини творчої. Не меншого значення він нада-

вав і давнім пам'яткам української мови та літератури. Після детального вивчення Франком рукописних скарбів давньої України-Русі, а не лише внаслідок блукання “по різних стежках всесвітньої історії та літератури”, в 1898 році постає поетична збірка “Мій Измарагд”. “Тут показав Франко, як переріс самого себе і сучасне покоління, як далеко зайшов наперед і відбився в результаті від суєти сучасного життя, від того гамору, яким жили і живуть партії, гуртки і окремі люди”, – писав про збірку “Мій Измарагд” М. Євшан [3: 146–147].

Саме І. Франко вперше – у “Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.” – висунув теорію віршованої основи Початкового літопису. “Далекі від історичної правди” [22: т. 41: 203], – так він кваліфікує подані в Початковому літописі відомості, наголошуючи, що вони “носять на собі виразний характер поетичного вимислу, нераз у високо драматичній формі або навіть у мало що зміненій поетичній формі” [22: т. 41: 203]. Нарікаючи, що І. Франко не розшифрує того значення, котре вкладає в терміни “поетичний вимисел” і “поетична форма” стосовно тексту “**Повѣсти врѣменныхъ лѣтъ**” і апелюючи до вчення О. Потебні, Н. Федорак висуває гіпотезу, що тут можемо говорити “хіба що про підсвідоме “поетичне думання (О. Потебня), притаманне міфологічному стану мислення, але не уважане ним за таке” [20: 29]. Саме О. Потебня – погоджуємося з дослідником – чи не найближче підійшов до правильного розуміння феномену образності Літопису. О. Потебня наголошував: “*На дорозі до розвитку слова в поезію лежить міф* (курсив наш. – В.С.). З огляду на те, що міф є також поетична форма, та доволі загальна, що допускає різні ступені розвитку, від найпростіших до найбільш складних, то заздалегідь можливо, що найпростіші форми міфу можуть збігтися зі словом, а міф як цілий переказ може припускати міф як слово” [13: 584]. За слушним спостереженням Н. Федорака, про “в високій мірі індивідуально закрашений стиль” [22: т. 41: 225] І. Франко говорить лише тоді, коли аналізує Галицько-Волинський літопис, а власне самого терміна “художній образ” під час студій літописних текстів не вживає зовсім [20: 29–30].

Що ж до проблеми оцінок, ставлення І. Франка до киеворуських пам'яток, то першим фахово її поставив О. Купчинський, визначивши в джерелознавчій лабораторії І. Франка кілька важливих аспектів дослідження давньоукраїнських пам'яток [9: 129–132]. Зокрема, спостережене О. Купчинським питання про зовнішню і внутрішню критику джерела, а також взаємодії у ньому змісту і форми”, розв'язуючи котрі І. Франко вдається до різних методів, передусім до порівняльно-історичного в контексті літератур народів світу. Як приклад учений подає зв'язок між оповіддю про похід русичів на Царгород, “засвідченою у “Повісті временних літ”, і візантійського походження легендою “Слово о похвалі Богородиці і чуда в святім граді бивши” [22: т. 6: 24–25], або ж знаходження смислової відповідності між легендою про смерть князя Олега і староісландською сагою, яка оспівує фатального коня [22: т. 39: 76–86]. Це вказує на світовий контекст писемності Русі, а отже, на високий ступінь її розвитку” [9: 129–130]. Н. Федорак детально зіставляє літописне оповідання про вішого Олега із “Сагою про Одда Стрілу”, стверджуючи,

що історичний факт обох повідомлень – спільний, тотожний, але історичні події, в які він трансформувався в літописному оповіданні й у сазі, – не однотипні [20: 30]. Показовим є парадоксальний хід думки Н. Федорака, котрий, дійшовши висновків про вищий (у зіставленні із сагою) рівень історизму літописного оповідання, зізнається в недоцільності висновків: “... чи варто робити будь-які висновки з порівняння двох варіантів мандрівного сюжету, коли достеменно відомо, що сюжет про “смерть від коня” занесений на Русь норманськими вікінгами, тобто він, як і сюжет про спалення Іскоростеня княгинею Ольгою та спалення нею ж послів у лазні після того, як вони переночували в човнах, є явним запозиченням зі скандинавських саг? Таке питання може виникнути відразу ж” [20: 30]. На нього дослідник відповідає словами М. Грушевського: “Нераз навіть напливова, запозичена форма, в котрій виступає перед нами та чи інша казкова або новелістична тема, не дає ще нам права викидати з тубільного репертуару ті мотиви, котрі комбінує ся модернізована мандрівна тема. Вона нераз дає тільки нову, моднішу форму старим мотивам; згодом форма трагить інтерес, відпадає, і мотиви виживають або в старших формах, або прибирають собі нові. Запозичення можливе лише при існуванні готових уже аналогічних образів і настроїв, – сю глибоко вірну гадку не треба нікому спускати з очей при оцінці літературних явищ” [2: 328].

І. Франко – дослідник давньоукраїнського письменства і І. Франко-поет, митець слова – явища нероздільні. Учені наголошують на виразній антитетичності поетичного мислення І. Франка, котра, на думку Е. Соловей, як така є наслідком зіткнення “екстрем”, конфліктності розвитку думки, гостроти суперечностей. Процес роздуму, рефлексії, медитації постає як глибоко поетичний і водночас драматичний [17: 103]. Візьмімо, наприклад, до уваги його філософську поезію, найбільш адекватні жанрові форми якої – притча, легенда, сонет, лірико-філософська мініатюра. Це цілком традиційні жанрові структури. Але про традиційність цих структур, – наголошує Е. Соловей, – “можна говорити лише в найзагальнішому плані, оскільки навіть у “твердих” формах поет віддає перевагу оригінальним рішенням, закоріненим у національній фольклорно-літературній традиції. Із загальноєвропейським досвідом письменства ці рішення співвідносні головним чином типологічно. Що ж до зв’язків безпосередньо генетичних, то вони ведуть переважно до давньої літератури і фольклору, причому характер цих зв’язків можна визначити як синтезуючий” [17: 103]. Студій із акцентом на генетичних зв’язках видаються особливо перспективними у Франковому вивченні давньоукраїнських пам’яток барокової доби. Так, унікальна почаївська пам’ятка кінця XVIII ст., зразок популярного жанру, poradник доброго тону і своєрідна читанка для шкіл з українською мовою навчання – **“Полѣтика свѣцкая”** (два видання: 1770 та 1790), також стала об’єктом наукового зацікавлення І. Франка. Саме І. Франко оцінив безперечну цінність пам’ятки, а також – з огляду на допущену Я. Головацьким бібліографічну неточність (той помилково назвав рік її видрукування 1880), – подав докладний опис твору, надрукувавши у “Київській старовині” його повний текст під промовистою назвою “Галицько-руський “savoir vivre” [21: 281–299].

І. Франко наголосив, що безіменний автор у процесі написання твору, наслідуючи польські зразки, виявив і свою оригінальність. Проте в чому вона, не став з'ясовувати. Публікацію ж самого твору, як встановили дослідники [1], І. Франко здійснив за текстом, який було вміщено в “Букваре языка славенского, чтенія и писанія оучащимся, въ полезное руководство типомъ изданъ... въ Бгоспасаемомъ градѣ Львовѣ. Року Божія аґч [тобто 1790. – В.С.]. Мца октобрія а дня”. Цікаво, що І. Франко подає характеристику змісту і мови Букваря, а про твір “**Полѣтика свѣцкая**” висловлює думку, що за змістом і мовою вона є зразком звичаїв тодішньої освіченої частини галицько-руського населення, свідченням наближення мови пам'ятки до простонародної, яка вироблялася у XVII ст. під пером Вишенського, Галятовського та ін. [21: 288].

Досить критично Д. Гринчишин оцінює роботу, яку зробив І. Франко у зв'язку із публікацією твору: видавець “пропускав надрядкові знаки, крім наголосу”, “зберігъ, ь, ѣ”, замінив окремі літери, “розділові знаки розставив на свій розсуд, відповідно до правил тодішнього правопису”, замість семи наголосів в оригіналі подав лише два [1: 246–247]. І все ж саме завдяки І. Франкові було опубліковане важливе джерело української писемно-літературної мови кінця XVIII ст., твір, який “містить цікавий матеріал для дослідження взаємозв'язку народнорозмовної мови і церковнослов'янської, який виявився на різних рівнях мови, але найбільше на фонетичному, морфологічному і лексичному” [1: 262], в якому “яскраво відображено процеси утвердження української писемно-літературної мови на народній основі” [1: 263].

На сьогодні об'єктом вивчення стали насамперед мовні особливості пам'ятки, тоді як значення її глибше, оскільки, накреслені в ній правила норм поведінки як для молоді, так і для старшого покоління, озвучуючи давньокиївський контекст проекцією на “Повчання” Володимира Мономаха, – зберігають свою актуальність, яку, власне, першим “задіагностував” І. Франко. Можна говорити про принаймні два головні етапи у вивченні І. Франком давньоукраїнського письменства. Перший – роки навчання в Дрогобицькій гімназії. Саме гімназичне навчання дало йому ґрунтовне знання класичних мов, польської й німецької літератури, фрагментарне, але глибоко засвоєне знання давньої і нової української літератури. Закономірно, що І. Франко виявляє великий інтерес до світової літератури, читання якої давало йому змогу пізнавати життя різних народів, їхні звичаї, традиції. Аби втамувати інтелектуальний голод, І. Франко ще у п'ятому класі почав збирати власну бібліотеку, котра за три роки вже налічувала близько 500 томів.

Зберігся рукописний каталог його бібліотеки, датований кінцем 70-х років, що мав спеціальний розділ “Мапи і бібліографія”. У каталозі значиться понад 20 бібліографічних посібників, переважно книготорговельні та книговидавничі (російські, німецькі, австрійські та французькі); всі бібліографічні видання І. Левицького, каталоги стародруків А. Петрушевича, І. Свенціцького, С. Січинського, бібліографічні покажчики М. Комарова, каталог музею українських старожитностей В. Тарнавського [5] тощо.

Другий етап у формуванні пильнішого зацікавлення І. Франка давньою літературою пов'язаний із магістральним для нього питанням, а саме з головним питанням естетики – відношення літератури і мистецтва до дійсності. Своєрідний злам відбувся під час праці в журналі “Друг”, завдяки якій (а також М. Драгоманова та М. Павлика) видання “Друг” перестало бути органом москвофільського студентства і навіть зробило своєрідний наступ на саму ідеологію москвофільства. Так, у журналі “Друг” № 20 за 2 листопада 1876 року було вміщено другий¹ лист (також без підпису, як і перший) “Літературних письмів” І. Франка. Особливу увагу привертає Франкова характеристика народності літератури як головної ознаки усіх новіших літератур. Важливе твердження І. Франка про те, що письменники XVIII ст. довели, що література перестає бути забавкою за однієї умови, якщо вона слугуватиме цілій масі народу, стане йому помічницею і порадницею – зрозумілою і корисною йому. “Вісімнадцятий вік зродив ту гадку – дев'ятнадцятий увів її в життя. І наша нова література – переважно народна. Квітка, Шевченко, Марко Вовчок виховують нинішні покоління. Але гадка ширити науку, хоч і елементарну, між простими людьми у формі для них приступній і принадній, гадка популяризування науки належить в цілості нашому століттю” [18: 317]. Проте тут наявна і певна суперечність. Наголошуючи на народності, саме другий лист І. Франка в журналі “Друг” визначається різкою критикою українських гумористичних видань за їх примітивний гумор, зубоскальство замість розумного дотепу. І. Франко мав на увазі передусім такі гумористичні видання, як “Страхопуд”, “Лопата” і “Дуля”. І. Франко критикує ці видання за ігнорування ними джерел давньоукраїнського літературного та народного гумору, який став основою знаменитих творів Г. Квітки-Основ'яненка та М. Гоголя. Але ж, наголосимо, підґрунтям їхніх творів, особливо творів М. Гоголя, послужило не лише багате низове бароко, а й вишукана ускладнена техніка високого, зорієнтованого на високоосвіченого реципієнта, бароко. Цілу скарбницю розумних дотепів І. Франко віднаходить, аналізуючи інтермедії та рукописи XVII–XVIII ст. з “віршами нищенськими” [22: т. 40: 347–361]. Неймовірно багатий матеріал спонукає до вибудовування (в праці “Історія української літератури. Часть перша. Від початків українського письменства до Івана Котляревського”) своєрідного пантеона “письменних українців”, за котрими невтомно полювали вороги, аби винищити їх, але натомість знаходили їх, “на свій переляк”, як-от С. Чарнецький, “і по містах і по селах дуже багато” [22: т. 40: 248].

Саме цей другий етап Франкового дослідження давньоукраїнського письменства позначений пильним зацікавленням визначними постатями минулого – часу великої руїни. Я. Розумний бере до уваги трьох персонажів художніх творів – Каїна, Івана Вишенського та Мойсея, показуючи, що кожний з них віддзеркалює “ріст, ідеали і страждання самого Франка” [15]. Зазначимо, що це новий, порівняно із традиційним трактуванням вічних образів [16: 304–307], погляд. Франкові історико-літературні праці, зокрема “Історія української літератури”, не заперечують,

¹ Проблеми літератури XVIII ст. заторкує і третій лист, уміщений у 21-му номері, але, як встановив М. Возняк, автором цього листа був не І. Франко, а І. Белей

але коригують цю тезу дослідника, оскільки по-новому висвітлюють проблему високої духом особистості, концентрує її в діяхронічному вимірі. Тут особливо важить принцип системності в його літературно-критичній діяльності. “По суті, – доводить М. Жулинський, – І. Франко прокладає перші борозни до вироблення системно-типологічного методу дослідження мистецтва, який на основі вивчення видів мистецтва встановлює загальні ознаки і загальні закономірності розвитку взагалі” [4: 8]. Дослідник апелює до трактату “Із секретів поетичної творчості”, в якому І. Франко прагне комплексно, “на основі надбань суміжних наук – історико-літературних, філософських, естетичних, психологічних, фізіологічних, – підійти до осягнення складної проблеми психології творчості. Та головне, на що слід звернути увагу, це філософський погляд мислителя і художника на людину, суспільство і світ, погляд, який прагнув охопити всю динамічно змінну під впливом нових досягнень науки картину світу” [4: 7].

Творча людина – об’єкт пильної уваги І. Франка, надто з “крутого перелому”, як він кваліфікує середину XVII ст., маркуючи національним хронотопом (“згадаймо лише друкарні в Дермані, Заблудові, Могилеві, Кутейні, Крилосі, Стрятині, Уневі, Добромилі, не говорячи вже про більші міста”, нині ж “залягла пустка і руїна” [22: т. 40: 249]) ту шкалу драматизму, всупереч якій Україна дала світочів. Власне, він не подає їх в ідилічних тонах. Як багато для І. Франка важила особистість на шляху до себе самої, справжньої, можна судити бодай з того, як він категорично поціновує вірші Кирила Ставровецького “**Лѣкарство роскошником того свѣта**” як “наскрізь шаблоніві й імперсональні” [22: т. 40: 285], як ревно шукає “індивідуального забарвлення” [22: т. 40: 309] в літературі “академістів” (так називає письменників, мислителів, діяльність яких так чи інакше була пов’язана з Києво-Могилянською академією). Натомість детально аналізує вчинок та власноручне свідчення Гальшки Гулевичівни, з гордістю зазначаючи, що й серед жіноцтва, всупереч переслідуванням “з боку католиків та придирок з боку уніатів”, були постаті “з помітним духовним розвоєм, з енергією і високим почуттям народного обов’язку” – на це історія дала “гарний приклад у фундаційнім акті Гальшки Гулевичівни, жінки Степана Лозки, маршалка Мозирського повіту, що, записуючи за згодою свого мужа свій маєток на оснування в Києві монастиря, де би вдержувано школу для дітей шляхетських і міщанських, гостиницю для подорожніх православних і шпиталь” [22: т. 40: 266]. І вже окремою сторінкою, вартою спеціальних студій, є літописна козаціана. Франкознавчі аспекти її дослідження поки що не тішаються тією увагою, як літописання Київської Русі – у працях О. Купчинського [9], М. Котляра [7], М. Ковальського [6], Н. Федорака [19]; [20] та ін. Вивчаючи козацькі літописи, І. Франко утверджує науковий, системний підхід, але водночас послуговується історико-генетичним та порівняльно-історичним методами. “Нова інтелігенція, виплекана Київською академією, політично й соціально індеферентна, тягла до Московщини як до обіцяної землі, кар’єри і доходів, – констатує прикрий факт І. Франко. – Тільки у деяких освіченіших одиниць між козацтвом держалися ідеї про давню козацьку волю та про боротьбу з бісурманами та ляхами. Ті ідеї овіяли чаром поезії поперед усього

Хмельниччину з її героями та воєнними тріумфами, зробили з неї велику національну епопею з усіма перипетіями драматичного розвою...” [22: т. 19: 331]. Далі слідує аналіз того, як саме дійшов до сили той, кого Самійло Величко раніше за І. Франка назвав Мойсеєм свого народу: “...скромні початки ведуть за собою великі наслідки, із незначного уряду писаря чи сотника Хмельницький раптом робиться українським Мойсеєм, громить ляхів і визначає широкі границі України; він окружений плеядою геройських полковників (Богун, Нечай, Кривоніс) та симпатією всього народу; він чоловік глибокодумний і мудрий і

Тільки Бог святий знає,
Що Хмельницький думає-гадає, –

Але лише він один знає, куди й до якої мети вести Україну з її незліченими, розбурханими силами” [22: т. 19: 331]. Саме так І. Франко подає те історичне тло, яке послужило козацьким літописцям до їх творчої дії. Самійло Величко слушно нарікав на скупі козацькі реєстрики, в котрих мало віднайшов відомостей про вікопомні події свого народу. З яких же джерел черпали про них відомості літописці, “починаючи Самовидцем, а кінчаючи Полетикою (псевдо-Кониським)”)? Про це І. Франко говорить далі, але надто загально: “...з різnorodних традицій та джерел творили велику епопею Хмельниччини, яку найкраще, найповніше і з позорами наукової точності змалював Костомаров”. Тут І. Франко мав на увазі історичні праці М. Костомарова “Богдан Хмельницький” (1857) та “Руїна” (1879–1880). Значно обізнанішим історіософськи та житейськи досвідченішим, ніж у проблемі джерельної бази літописів, постає І. Франко в розумінні реальних історичних обставин, наголошуючи, що “йї сама та поетична основа, і багато деталей у її змалюванні – не більше як анекдоти й легенди, що дійсна Хмельниччина, певно, рух великий і важний наслідками, виглядала далеко не так поетично, захопувала різnorodні політичні й соціальні інтереси, про які не думали літописці і не мали тих далекосяжних провідних ідей, які їй підсувала а posteriori вдячна і склонна до захвату традиція”. Із останнім твердженням І. Франка варто подискутувати, адже шляхетна постава та історична перспектива Самійла Величка чи автора “Історії русів” засвідчує якраз протилежне.

Найбільшою ж заслугою І. Франка у вивченні літописної козакіани можна вважати два важливі моменти. Перший – накреслення ним головних напрямів вивчення цілого корпусу творів, значення яких для нації було відкрите аж у ХІХ ст.: “Власне в козацьких літописах Самовиця, Грабянки, Величка і їх наступників та компіляторів, таких як Боболінський, Лукомський, Рігельман і т. п., було б інтересно прослідити зріст тої легенди про Хмельниччину, що в значній часті заслонила перед нами правдиву дійсність. З літературного погляду се було явище дуже цінне, здібне будити запал у широких масах народу; аж у ХІХ віці ми побачили його значення для національного відродження і формування наших політичних ідеалів” [22: т. 19: 331–332]. Другий важливий момент – постановка чітких завдань перед тими, хто

вивчатиме глибше літописи. “Історична критика, – наголошує І. Франко, – буде і повинна щораз новими дослідками розвівати ті легенди, редукувати до властивих розмірів і гігантські розміри самого руху, і героїчність його героїв...”. Наступне положення закріплює відмінність поміж науковим підходом до проблеми та на протилежному полюсі романтизованим, народно-епічним, легендарно-казковим її виміром у народній фантазії, для якої “довго ще Хмельницький і його паладини лишаться героями великої української трагедії” [22: т. 19: 332].

На тлі зазначених проблем висновки І. Франка про головну заслугу козацьких літописців, що полягала, за його переконанням, у грандіозній конструкції Хмельниччини, конструкції більш літературній, ніж історичній, – можуть сприйматися знеохочуюче як для глибшого зацікавлення, бо “з чисто історичного боку вони мало чим вибігають понад досить механічні зводи фактів, браних із різних більш або менш чистих джерел, польських поем та мемуарів або усних козацьких традицій. І з мовного погляду вони стоять невисоко: Граб’янка пише досить твердою церковщиною, аж при кінці літопису, де він тратить свій прагматичний зв’язок і робиться ресстром різнорідних уриваних фактів, язик його більше зближається до народної мови. Величко як історик загалом мало критичний, пильний компілятор усяких легенд та вигадок, а його мова – невідрадний зразок тої канцелярської мішаної мови, що розвилася була ще від часів Хмельницького при гетьманських канцеляріях. Пізніші літописці чимраз більше через церковщину наближаються до московської мови” [22: т. 19: 332].

Отож, І. Франко чітко окреслює ареал найважливіших козацьких літописів – від Самовидця і до “Історії Русів” (написання “Історії Русів” довгий час приписували Григорієві Полетиці (1725–1784) та його синові Василю Григоровичу (1765–1845). По-друге, в завершальній частині роздумів про літописи І. Франко знову повертається до проблеми джерел (у нього йдеться не про поеми, а про конкретну поему Самійла Твардовського “Війна домова”). По-третє, порушує проблему мови козацьких літописів, причому найбільш автентичним у мові, тобто близьким до мови часів гетьманських канцелярій, постає, за оцінкою І. Франка, якраз Самійло Величко. І останнє: у своїх студіях над літературою давнини І. Франко послідовно антропоцентричний. Реалізуючи власну настанову (“вважаємо історію літератури образом духовного розвою нації” [22: т. 29: 431]), І. Франко не випускає з поля зору проблеми особистості в студіях над фундаментальними творами давнього письменства, хоча ця проблема проступає через порівняльний контекст або ж озвучується з допомогою контрастивного матеріалу. Щодо літописної козакіани таким тлом, яке підкреслює історичну роль її творців, постає оцінка І. Франком спогадів та щоденних записок, з-поміж яких “тільки мінімальна часть має деяку вартість” [22: т. 19: 332].

Підсумовуючи, наголосимо на ролі І. Франка в закладенні методологічних заasad вивчення давньоукраїнського письменства. Потрібно глибше замислитися над висловом І. Франка з його переднього слова до праці “Староруські оповідання” про те, що “нам усім, і письменним, і неписьменним, годиться знати нашу бувальщину,

знати те, що думали, як боролися і як дивилися на світ наші прадіди. Годиться нам знати й те, що ми не вчорашні, що наше слово було колись у честі і повазі і служило до виявлювання високих думок, мудрих законів і щирого, глибокого чуття” [22: т. 30: 110].

Література:

1. Гринчишин Д. “Полѣтника свѣцкая” – унікальна почаївська пам’ятка кінця XVIII століття // Записки НТШ. Праці Філологічної секції – Львів, 2003. – Т. ССXLVI.
2. Грушевський М. Історія української літератури: У 6 томах, 9 книгах. – К., 1993. – Т. 1.
3. Євшан М. Іван Франко (Нарис його літературної діяльності) // Євшан Микола. Критика. Літературознавство. Естетика. – К., 1998.
4. Жулинський М. Іван Франко і принцип системності в літературно-критичній діяльності // Іван Франко і світова культура. Матеріали Міжнародного Симпозіуму Юнеско (Львів, 11–15 вересня 1986 р.). – К., 1990. – Кн. 2.
5. Історія української літератури XIX століття (70–90-ті роки). У двох книгах. За редакцією О. Гнідан. – К., 2003. – Кн. 2.
6. Ковальський М. Іван Франко – джерелознавець та археограф // Іван Франко і світова культура. Матеріали Міжнародного Симпозіуму Юнеско (Львів, 11–15 вересня 1986 р.). – К., 1990. – Кн. 2.
7. Котляр Н. Іван Франко – исследователь истории и культуры Киевской Руси // Іван Франко і світова культура. Матеріали Міжнародного Симпозіуму Юнеско (Львів, 11–15 вересня 1986 р.). – К., 1990. – Кн. 2.
8. Криса Б. Інтерпретація української поезії XVII–XVIII ст. у науковій та художній спадщині Івана Франка // Іван Франко і світова культура. Матеріали Міжнародного Симпозіуму Юнеско (Львів, 11–15 вересня 1986 р.). – К., 1990. – Кн. 2.
9. Купчинський О. Давньоруські писемні пам’ятки як об’єкт дослідження і джерело творчості Івана Франка // Іван Франко і світова культура. Матеріали Міжнародного Симпозіуму Юнеско (Львів, 11–15 вересня 1986 р.). – К., 1990. – Кн. 2.
10. Літературні письма. (без підпису) // Друг. – 1876. – № 20.
11. Микитась В. Іван Франко – дослідник української полемічної літератури XVI–XVII ст. – К., 1983.
12. Микитась В. Іван Франко як дослідник давньої української літератури. – К., 1988.
13. Потебня О. Изъ записокъ по теоріи словесности. – Харьковъ, 1905.
14. Радишевський Р. Українсько-польські літературні зв’язки XVI–XVIII ст. в дослідженнях Івана Франка // Іван Франко і світова культура. Матеріали Міжнародного Симпозіуму Юнеско (Львів, 11–15 вересня 1986 р.). – К., 1990. – Кн. 2.
15. Розумний Я. “Народе мій... Твоїм будучим душу я тривожу”. До 150-річчя від дня народження Івана Франка: 1856–2006 // Наше слово. – 2006. – № 34.
16. Скоць А. Вічні образи в поемах Івана Франка // Іван Франко і світова культура. Матеріали Міжнародного Симпозіуму Юнеско (Львів, 11–15 вересня 1986 р.). – К., 1990. – Кн. 2.
17. Соловей Е. Українська філософська лірика. – К., 1999.
18. Софронова Л. Іван Франко – исследователь старинного украинского театра // Іван Франко і світова культура. Матеріали Міжнародного Симпозіуму Юнеско (Львів, 11–15 вересня 1986 р.). – К., 1990. – Кн. 2.

19. Федорак Н. Поетика Галицько-Волинського літопису. – Львів, 2005.
20. Федорак Н. Українська літописна традиція і північноєвропейський контекст // Записки НТШ. Праці Філологічної секції – Львів, 2003. – Т. ССXLVI.
21. Франко И. Галицко-русский “savoir vivre” // Киевская Старина. – 1891. – Февраль. – Т. 32.
22. Франко І. Зібр. творів: У 50 томах. – К., 1976–1986.
23. Шевчук В. Дорога в тисячу років. – К., 1990.

Ярослава Мельник (Львів)

“Таємні” книги в Україні: крізь заборони до читача. Концепція Івана Франка

Чому апокрифічна література, ця “космополітична ростина”, пустила на українських теренах таке глибоке коріння? З яких сторін приходила вона в Україну? Хто сіяв у нашу ниву це “чужоземне зерно”? І чи здобули б “таємні” книги в Україні таку популярність, а надто довіру в побожного читача, за умови їх функціонування у вигляді власне апокрифічних книг? Чи слугували б йому впродовж багатьох століть “любою відрадою і духовою поживою”? До слова, значно довше, аніж у Західній Європі, де періодом Реформації завершився пік найбільшої популярності апокрифічних творів, а розпочався етап їх наукового осмислення. “У нас доба їх популярності тяглася далеко довше: на Україні до кінця XVIII в., в Галичині – до 30-х років нашого віку, а на Угорській Русі вона не скінчилася й досі...” [13: т. 38: 106], – відзначав І. Франко одну з прикметних рис національної рецептивної моделі “таємних” книг.

Для реконструкції картини “сіяння” в український ґрунт “зерна” “з іншої сторони” дають матеріал першорядної наукової розвідки І. Франка з їх розлогою історико-літературною панорамою, з окресленням історичних стежок (книжних і усних), якими проникали апокрифи в Україну, визначенням обсягу тих творів на українських теренах (у домонгольський період передусім), із визнанням у критиці хистом дослідника використовувати “плюси” культурно-історичного методу для вивчення літературних явищ, із експлікацією низки теоретичних моментів, пов’язаних із однією з найцікавіших сторінок історії літератури – вияснення міжнародних культурних взаємин, зокрема, зв’язку давньої України з Візантією, Болгарією та Сербією (“В усякім разі трудно думати, щоб усі звісні у нас апокрифи і апокрифічні оповідання прийшли до нас власне за посередництвом богомилів. Певна річ, чимала часть тої літератури йшла до нас і безпосередньо з Греції (вище духовенство в домонгольській Русі було переважно грецьке) чи то способом літературної передачі самих пам’ятників, що їх перекладувано на Русі з грецької мови, чи усно” [13: т. 38: 22]), а також із духовною культурою Заходу.

Студії І. Франка візантійських впливів на українську культуру, як і богомільські